

Prethodno priopćenje

Primljeno: 1. II. 2021.

Prihvaćeno: 3. XII. 2021.

UDK
8P373:004.6
811.163.42'373:004.6<https://doi.org/10.33604/sl.15.29.2>

Jezikoslovno nazivlje između deskripcije i preskripcije¹ (primjer projekta *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – fena*)

Milica Mihaljević Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb
mmihalj@ihjj.hr

SAŽETAK: U radu će se prikazati odnos između deskriptivnoga i preskriptivnoga pristupa nazivlju na primjeru projekta *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – fena*. U tome se projektu polazi od abecedarija nastalog ispisivanjem nazivlja iz odabranih izvora i specijaliziranoga jezikoslovnoga korpusa (deskriptivni pristup). Nakon toga se nazivlje koje se nalazi u izvorima usustavljuje s pomoću terminoloških načela kako bi se među sinonimnim nazivima odredilo koji su nazivi preporučeni, dopušteni, nepreporučeni, predloženi, zastarjeli ili žargonski (preskriptivni pristup). Posebna se pozornost posvećuje zastarjelim² nazivima. U radu se analiziraju i tri hipoteze: 1. znanstveno i stručno nazivlje glavni je element metajezika struke, pa se analizi metajezika struke može pristupiti čestotnom korpusnom analizom, 2. iz korpusa struke usporedbom s općejezičnim korpusom mogu se računalno ekscerpirati potencijalni jezikoslovni nazivi kako bi se stvorio ili upotpunio abecedarij koji su sastavili stručnjaci pojedinih potpodručja, 3. iako je *Struna* normativna baza, u terminološkome radu na pojedinome nazivlju nužna je kombinacija deskriptivnoga i normativnoga pristupa. Kako bi se osvijetlio odnos između deskripcije i preskripcije u *feni*, analizirana je i višestruka uloga polja *Napomene*.

Ključne riječi: jezikoslovno nazivlje; jezikoslovni korpus; jezikoslovni metajezik; deskriptivni pristup; preskriptivni pristup

1. Uvod

U radu *Terminologija kao deskriptivna ili preskriptivna znanost – stanje u Hrvatskoj* (Mihaljević 2017) propituje se odnos između deskriptivnoga i preskriptivnoga pri-

 <https://orcid.org/0000-0002-9348-8177> [Milica Mihaljević]

¹ Ovaj je rad izrađen na projektu *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – fena* (Struna-2017-09-05), koji u cijelosti financira Hrvatska zaklada za znanost.

² Zastarjeli nazivi određuju se u suradnji s projektom *Retrodigitalizacija i interpretacija hrvatskih gramatika do ilirizma – RETROGRAM* (IP-2018-01-3585, voditeljica Marijana Horvat). Više o projektu RETROGRAM vidi u Horvat 2020., a o suradnji projekata *fena* i RETROGRAM u Horvat i Mihaljević 2020. i Horvat 2020a.

stupa nazivlju. Odnos deskriptivnoga i preskriptivnoga pristupa oprimjeruje se na građi iz dvaju terminoloških rječnika: *Arhivistički rječnik* (Mihaljević, Mihaljević, Stančić 2015) i *Rječnik kristalografije, fizike kondenzirane tvari i fizike materijala* (Popović, Tonejc, Mihaljević 2014). Usto se analizira i terminološka građa iz općejezičnih priručnika: *Školski rječnik hrvatskoga jezika* (Birtić i drugi 2012) i *Hrvatski pravopisi* (Jozić i drugi 2013), terminoloških radova objavljenih u časopisu *Hrvatski jezik* (<https://hrcak.srce.hr/hr/jezik>) te na jezičnome portalu *Bolje je hrvatski!* (bolje.hr) i jezičnih savjeta emitiranih u emisiji *Govorimo hrvatski* Hrvatskoga radija. U ovome će se radu problemu odnosa deskriptivnoga i preskriptivnoga pristupa nazivlju pristupiti u kontekstu proučavanja jezikoslovnoga nazivlja te će se taj problem dalje osvjetliti iznošenjem iskustava i metodologije rada na projektu *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena*.³ Budući da je to prvi terminološki projekt koji se temelji na specijaliziranome terminološkom računalnom korpusu hrvatskih jezikoslovnih tekstova koji je izrađen u *Sketch Engineu* (Kilgarriff i dr. 2004., 2014) te zbog sve glasnijih antinormativističkih (antipreskriptivističkih) stajališta,⁴ iskustva projekta *Jena* i analiza provedena u ovome radu mogli bi pridonijeti razumijevanju odnosa između deskriptivnoga i preskriptivnoga pristupa nazivlju.⁵

Projekt *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena* (Struna-2017-09-05), koji je financirala Hrvatska zaklada za znanost, započeo je 24. svibnja 2019. i trajao je do 23. prosinca 2020. Nakon toga rad na jezikoslovnome nazivlju nastavljen je u okviru internoga projekta Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Projekt je pokrenut zbog potrebe usustavljanja hrvatskoga jezikoslovnog nazivlja, a provodi se u sklopu programa *Hrvatsko strukovno nazivlje – Struna*⁶ (<http://struna.ihjj.hr/>). Temeljni je cilj Zakladina projekta bio tijekom projektinoga razdoblja unijeti u bazu *Struna* najmanje 1500 jezikoslovnih naziva sa sinonimima, antonimima, podređenim nazivima, definicijama i istovrijednicama na pet svjetskih jezika: engleskome, njemačkome, francuskome, ruskome i švedskome te izraditi e-monografiju o jezikoslovnome nazivlju⁷ i računalni jezikoslovni korpus. Baza jezikoslovnih naziva bit će javno dostupna u *Struni* nakon dovršetka procesa vrednovanja u Hrvatskoj zakladi za znanost. Baza će biti temelj za daljnje usustavljanje jezikoslovnoga nazivlja. U sklopu projekta izrađen je *Jezikoslovni korpus*⁸ (korpus *Jene*) dostupan u *Sketch Engineu*, koji omo-

³ Više o projektu vidi u Hudeček i Mihaljević 2020; Mihaljević, Hudeček i Jozić 2020; Matijević 2020.

⁴ Kapović 2010; Starčević 2016; Kapović, Starčević, Sarić 2019.

⁵ Vidi i Hudeček i Mihaljević 2015.

⁶ Više o *Struni* vidi u Nahod 2020. i Bratanić, Brač, Pričard 2015.

⁷ Monografija je objavljena na adresi <http://ihjj.hr/jena/index.php/e-monografija/>

⁸ Jezikoslovni korpus izradili su Mario Marković i Josip Mihaljević. Više o *Jezikoslovnome korpusu* vidi u Marković i Mihaljević 2020. i Marković, Mihaljević i Mihaljević 2020.

gućuje različita pretraživanja.⁹ *Sketch Engineu* do 1. travnja 2022. mogu besplatno pristupiti svi korisnici iz Hrvatske koji imaju AAI@EduHr korisnički račun, a svima je omogućen i besplatan pristup na mjesec dana (*free trial*). Pristup korpusu *Jene* imaju svi članovi projekta, a svi zainteresirani koji imaju pristup *Sketch Engineu* mogu od voditeljice projekta zatražiti i pristup korpusu *Jene*.

2. Metodologija i hipoteze

Metodologija je ovoga rada kao i rada na projektu *Jena* kombinacija deskriptivne metode utemeljene na korpusnoj analizi i normativne analize utemeljene na terminološkim načelima¹⁰. Početna je korpusna analiza provedena na općim korpusima hrvatskoga jezika: *Hrvatski mrežni korpus* (<http://nlp.ffzg.hr/resources/corpora/hrwac/>) i *Hrvatska mrežna riznica* (riznica.ihj.hr), ali je ta analiza pokazala da ti korpusi obuhvaćaju jako malo tekstova koji pripadaju znanstvenomu stilu, pa su stoga neprikladni za terminološka istraživanja i analizu stručnoga metajezika. Ipak oni su korisni kako bi se mogla provesti usporedba općega i terminološkoga korpusa i izdvojiti nazivi. Analiza se u ovome radu stoga temelji na specijaliziranome terminološkom korpusu sastavljenome za potrebe projekta *Jena* i na usporedbi toga korpusa s općejezičnim korpusima hrvatskoga jezika. U istraživanju se polazi od ovih hipoteza: 1. Znanstveno i stručno nazivlje glavni je element metajezika struke, pa se analizi metajezika struke može pristupiti čestotnom korpusnom analizom. Analiza se provodi tako da se iz računalnoga korpusa automatski izdvoje najčešće riječi raspoređene po vrstama. Pitanje je koje se nametnulo pri radu na *Jeni* jesu li u znanstvenome korpusu češći nazivi ili riječi i sveze općega jezika svojstveni akademskomu diskursu. To se odnosi npr. na riječi *analiza*, *eksperiment*, *hipoteza*, *pitanje*, *problem*, *proučavanje*, *sinteza*, *teza*, *zaključak* te na imenice koje se nalaze u funkcionalnim izrazima za koje bi se moglo pretpostaviti da su česti u znanstvenome stilu, npr. *obzir* (*s obzirom na to da*, *bez obzira na to što*), *veza* (*u vezi s time*), *temelj* (*na temelju*) itd.

2. Iz korpusa struke mogu se računalno ekscerpirati potencijalni jezikoslovni nazivi kako bi se stvorio ili upotpunio abecedarij koji su sastavili stručnjaci pojedinih potpodručja. Dokaz ove hipoteze važan je jer za hrvatski jezik ne postoje računalni korpusi znanstvenih tekstova, a terminološke se baze i rječnici izrađuju ručnim ispisivanjem naziva. Problem je u tome što za hrvatski jezik ne postoji reprezentativni referentni korpus općega jezika. Stoga se postavilo pitanje bi li računalna usporedba korpusa izrađenoga u okviru projekta *Jena* s tim hrvatskim općejezičnim korpusima

⁹ Vidi *Sketch Engine User Guide*. <https://www.sketchengine.eu/guide/> (pristupljeno 20. siječnja 2020) i Kilgarriff i dr. 2004.

¹⁰ O terminološkim načelima vidi u Hudeček i Mihaljević 2012. i Hudeček, Mihaljević i Jozić 2020.

dala pouzdane terminološke podatke, tj. bi li se takvom pretragom izlučili nazivi određene struke.

3. Iako je *Struna* normativna baza, u terminološkome radu na pojedinome nazivlju provodi se kombinacija deskriptivnoga i preskriptivnoga (normativnoga) pristupa. Ovom se analizom nastoji pokazati da je *Struna*, o kojoj se govori kao o normativnoj bazi, ujedno i deskriptivna baza, tj. da se u njoj nalaze svi podatci dobiveni deskriptivnim istraživanjem.

3. Dokaz hipoteza

Prva i druga hipoteza ispituju se računalnom pretragom *Jezikoslovnoga korpusa* (druga u usporedbi s *hrWaC*-om). Treća se hipoteza ispituje kvalitativnom analizom polja *Strune* s obzirom na dihotomiju preskriptivno/deskriptivno. Hipoteze se dokazuju na primjerima iz *Jene* i baze *Struna*.

3.1. Znanstveno i stručno nazivlje glavni je element metajezika struke

Analiza je provedena na mrežnome korpusu jezikoslovnih tekstova i na općejezičnim korpusima. Analiza je provedena i na *Riznici* i na *hrWaC*-u, ali su u radu navedeni samo rezultati iz *hrWaC*-a jer analiza *Riznice* nije dala bitno drukčije rezultate. Prikazana je analiza 15 najčešćih riječi, ali je na isti način provedena i iscrpnija analiza koja daje usporedive rezultate.

Izlistamo li po čistoći imenice u *Jezikoslovnome korpusu* (a nazivi su najčešće imenice ili višerječne sveze), dobit ćemo popis u tablici 1.

Usporedimo li 15 najčešćih imenica u *Jezikoslovnome korpusu* s 15 najčešćih imenica u općejezičnome korpusu, možemo zaključiti:

1. da su sve imenice u *Jezikoslovnome korpusu* jezikoslovni naziv, osim imenice *dio*.¹¹ Međutim, i *dio* je jedna od sastavnica naziva *rečenični dio*. To pokazuje da među imenicima u terminološkome korpusu prevladavaju nazivi, a ne riječi svojstvene općemu akademskom diskursu koje pripadaju znanstvenomu stilu, kao ni imenice koje su dio složenih veznika ili konektora.

2. da se ni jedna imenica ne nalazi u oba korpusa.

Izlistamo li po čistoći glagole u *Jezikoslovnome korpusu*, dobit ćemo popis u tablici 2.

¹¹ Imenice *jezik*, *primjer*, *značenje*, *oblik*, *govor*, *broj* višeznačne su, ali se u jezikoslovnome korpusu upotrebljavaju kao nazivi nastali terminologizacijom, što se može provjeriti uvidom u konkordanciju *Jezikoslovnoga korpusa*.

Tablica 1. Čestoća imenica u *Jezikoslovnome korpusu* i *hrWaC-u*

Jezikoslovni korpus	hrWaC
WORDLIST noun (35,914 items 2,554 Lemma	WORDLIST noun (35,914 items 2,554 Lemma
1 jezik	1 godina
2 riječ	2 čovjek
3 značenje	3 dan
4 glagol	4 vrijeme
5 ime	5 Hrvatska
6 oblik	6 dio
7 primjer	7 mjesto
8 imenica	8 dijete
9 dio	9 život
10 rečenica	10 grad
11 govor	11 problem
12 tekst	12 rad
13 naziv	13 kraj
14 broj	14 način
15 rječnik	15 pitanje

Tablica 2. Čestoća glagola u *Jezioloslovnome korpusu* i *hrWaC-u*

Jezikoslovni korpus	hrWaC
WORDLIST verb (53,953 items 223,821)	WORDLIST verb (53,953 items 223,821)
Lemma	Lemma
1 biti	1 biti
2 moći	2 htjeti
3 imati	3 moći
4 htjeti	4 imati
5 trebati	5 trebati
6 govoriti	6 znati
7 nalaziti	7 reći
8 postojati	8 nemati
9 nemati	9 morati
10 smatrati	10 raditi
11 navoditi	11 vidjeti
12 činiti	12 misliti
13 morati	13 kazati
14 vidjeti	14 željeti
15 značiti	15 doći

Usporedimo li 15 najčešćih glagola u analiziranim korpusima, vidjet ćemo da su razlike male. Na prvome se mjestu u oba popisa nalazi glagol *biti*, a glagoli *moći*, *htjeti*, *imati*, *nemati*, *trebati*, *morati* nalaze se u oba korpusa među prvih 15 riječi. Podudarnosti postoje i u ostalim vrstama riječi (najmanje u pridjevima, gdje se u oba popisa petnaest najčešćih riječi nalazi samo pridjev *hrvatski*).

Provedena analiza pokazuje da su na leksičkoj razini najveće razlike između navedenih korpusa među imenicama, i to stoga što su imenice koje se pojavljuju među najčešćim riječima u *Jezikoslovnome korpusu* sve nazivi ili dio naziva (*dio*). To pokazuje zasićenost nazivima tekstova uključenih u *Jezikoslovni korpus* te upućuje na zaključak da su u metajeziku (jezikoslovne) struke nazivi zastupljeniji od općih riječi svojstvenih akademskomu diskursu.

3.2. Ekscerpcija jezikoslovnih naziva iz korpusa

Da bi se ekscerpirali potencijalni nazivi iz korpusa, potrebno je usporediti specijalizirani terminološki korpus pojedine struke s općejezičnim korpusom. To je u *Sketch Engineu* omogućeno funkcijom ključne riječi (*keywords*) s pomoću koje se pretražuju nazivi koji se znatno češće pojavljuju u *Jezikoslovnome korpusu* nego u referentnome općejezičnom korpusu. U prikazanoj analizi to je *Hrvatski mrežni korpus (hrWaC)*. Korisnik može birati između opcije pretraživanja jednorječnica i višerječnica. Rezultati pretraživanja jednorječnica prikazani su na slici 1.

Word	Word	Word
1 glagol ...	11 semantički ...	21 predikat ...
2 frazem ...	12 surečenica ...	22 morfem ...
3 imenski ...	13 tvorbeni ...	23 rečenični ...
4 glagolski ...	14 genitiv ...	24 predikatni ...
5 sintaktički ...	15 toponim ...	25 fonološki ...
6 imenica ...	16 nominativ ...	26 prijedložni ...
7 leksem ...	17 veznik ...	27 mn ...
8 sufiks ...	18 gramatički ...	28 značenjski ...
9 jd ...	19 pridjev ...	29 nesvršen ...
10 leksički ...	20 posuđenica ...	30 fonem ...

Slika 1. Potencijalni jednorječnici nazivi iz *Jezikoslovnoga korpusa*

Rezultati pretraživanja višerječnica prikazani su na slici 2.

Word	Word	Word
1 imenska riječ ...	14 nebrojiv oblik ...	27 slavenski jezik ...
2 kategorija broja ...	15 hrvatski standardan jezik ...	28 mjesni govor ...
3 gledište kategorije ...	16 priložna oznaka ...	29 gramatika hrvatskoga jezika ...
4 osobno ime ...	17 obiteljski nadimak ...	30 zavisnosložen rečenica ...
5 vrsta riječi ...	18 rečenica tipa ...	31 funkcija subjekta ...
6 gledište kategorije broja ...	19 tvorba riječi ...	32 glagolska radnja ...
7 gramatička kategorija ...	20 lažan prijatelj ...	33 jezična jedinica ...
8 kategorija lica ...	21 kategorija lica i broja ...	34 konceptualna metafora ...
9 standardan jezik ...	22 vlastito ime ...	35 značenje glagola ...
10 književan jezik ...	23 imenska skupina ...	36 vršitelj radnje ...
11 red riječi ...	24 predikatno ime ...	37 rječnik hrvatskoga jezika ...
12 oblik sadržaja ...	25 gramatička kategorija broja ...	38 kognitivna lingvistika ...
13 srednji rod ...	26 oznaka kategorije ...	39 nominativ u funkciji ...

Slika 2. Potencijalni višerječni nazivi iz *Jezikoslovnoga korpusa*

Analiziramo li dobivene popise, možemo utvrditi: 1. dobivene najčešće jednorječnice sve su ili nazivi ili kratice naziva (*jd, mn*); 2. dobivene najčešće višerječnice uglavnom su nazivi (neki su pogrešno lematizirani, npr. *standardan jezik* umjesto *standardni jezik*; *književan jezik* umjesto *književni jezik*). Zabilježeno je i nekoliko višerječnica koje nisu nazivi (*gledište kategorije riječi, značenje glagola*). Analizom dobivenih popisa jednorječnica i višerječnica pokazuje se da ovakva analiza ne može zamijeniti terminologu, ali mu može uvelike olakšati i ubrzati rad.

Pri radu na projektu *Jena* računalno dobiven abecedarij bilo je kontrolni abecedarij jer su u prvoj fazi rada na *Jeni* suradnici ručno sastavili radni abecedarij po jezikoslovnim disciplinama. Taj je radni abecedarij dopunjavao podacima dobivenim automatskim crpenjem iz korpusa. Radni se abecedarij *Jene* nalazi na adresi <http://ihjj.hr/jena/wp-content/uploads/2019/08/radni-abecedarij-1.pdf>.

3.3. Analiza baze *Struna*

Iako je *Struna* normativna baza, u samu su bazu ugrađeni elementi deskriptivnoga i normativnoga pristupa. To se može dokazati kvalitativnom analizom polja u sučelju baze *Struna* s pomoću dihotomije preskriptivno/deskriptivno. Polja, koja su vidljiva samo obrađivačima *Strune*, prikazana su na slici 3.

naziv ?	grana	potpodručje
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
straženi oblik		
vrelo naziva	stranica	
<input type="text"/>	<input type="text"/>	
jezična odrednica	rod	broj
imenica	<input type="text"/>	<input type="text"/>
definicija		
<input type="text"/>		
vrelo definicije	stranica	
<input type="text"/>	<input type="text"/>	
dopušteni naziv ?		
<input type="text"/>		
ostali nazivi: predloženi, zastarjeli, nepreporučeni, žargonizam		
	kontekst ?	
	<input type="text"/>	
	vrelo konteksta	stranica
	<input type="text"/>	<input type="text"/>
	istovrijednica - engleski ?	
	<input type="text"/>	<input type="button" value="Nastavi"/>
	ostali jezici: njemački, francuski, talijanski, latinski, grčki, ruski, slovenski, češki, slovački, švedski	

Uređivanje naziva

Prva kartica

Druga kartica

Dopisivanje

podređeni pojam ?

kratica - hrvatski ?

kratica - međunarodna

ostali jezici: engleski, njemački, latinski, francuski, ruski, slovenski

napomena ?

suprotnica ?

simbol ?

jednadžba ?

formula ?

poveznica ?

slika

Nema datoteke...

Učitaj...

faza obradbe

obrađivač radi

Unesite u Strunu

Slika 3. Polja u bazi *Struna*

Polazna je pretpostavka za dokazivanje gornje hipoteze da se neka polja u sučelju *Strune* odnose na normativni, a druga na deskriptivni pristup. Neka polja nisu povezana s dihotomijom normativnoga i deskriptivnoga pristupa i ta se polja u daljnjemu radu neće analizirati.

3.3.1. Polja *naziv*, *dopušteni naziv*, *ostali nazivi (preporučeni, dopušteni, nepreporučeni, predloženi, zastarjeli ili žargonski)*

Polazno je polje u bazi *Struna* polje *naziv*. U to se polje unosi preporučeni naziv. Ako za neki pojam postoji više naziva kojima odgovara ista definicija, potrebno je napraviti normativni izbor.¹² Pri normiranju nazivlja terminolozi se oslanjaju na terminološka načela. Međunarodne terminološke norme (ISO norme) navode ova terminološka načela: prozirnost (*transparency*), dosljednost (*consistency*), prikladnost (*appropriateness*), jezična ekonomija (*linguistic economy*), tvorbene mogućnosti (*derivability and compoundability*), jezična pravilnost (*linguistic correctness*), davanje prednosti domaćemu jeziku (*preference for native language*) (ISO 704, 2000). U hrvatskome su nazivoslovlju poseban utjecaj imala terminološka načela koja su se postupno dograđivala, oprimjervali i popunjavala.¹³ Ovdje ih navodimo prema Hudeček i Mihaljević (2012):

1. domaće riječi imaju prednost pred stranima
2. nazivi latinskoga i grčkoga podrijetla imaju prednost pred nazivima preuzetima iz engleskoga, francuskoga, njemačkoga itd.
3. prošireniji i korisnicima prihvatljiviji naziv ima prednost pred manje proširenim
4. naziv mora biti usklađen s fonološkim, morfološkim, tvorbenim, sintaktičkim sustavom hrvatskoga standardnog jezika
5. kraći nazivi imaju prednost pred duljima
6. naziv od kojega se lakše tvore tvorenice ima prednost pred onime od kojega se ne mogu tvoriti tvorenice
7. treba izbjegavati da naziv unutar istoga terminološkog sustava ima više značenja
8. nazivi se ne smiju bez valjana razloga mijenjati – ako jedan naziv već ima određeno značenje, ne treba istomu nazivu davati nova značenja te ako je jednome značenju pridružen jedan naziv, ne treba mu pridružiti drugi.
9. naziv ima prednost pred drugim istoznačnim nazivima ako odgovara pojmu kojemu je pridružen i odražava svoje mjesto u pojmovnome sustavu.

¹² Problem sinonimnih nizova koji se pojavljuju i u temeljnome jezikoslovnom nazivlju i u školskoj praksi uočen je još 2006. u radu Hudeček, Mihaljević, Vidović 2006.

¹³ Prva su na hrvatski prilagođena terminološka načela objavljena u *Terminološkome priručniku* Milice Mihaljević iz 1998.

Ako navedena terminološka načela analiziramo kroz deskriptivno/preskriptivni pristup, možemo zaključiti da je 3. načelo izrazito deskriptivno načelo, dok su 1., 2. i 4. načelo izrazito preskriptivna načela, a ostala načela imaju elemente deskriptivnosti i preskriptivnosti ili su neutralna s obzirom na dihotomiju deskriptivno/preskriptivno (vidi tablicu 3).

Tablica 3. Odnos terminoloških načela i deskriptivnoga/preskriptivnoga pristupa

deskriptivna načela	preskriptivna načela
3. prošireniji i korisnicima prihvatljiviji naziv ima prednost pred manje proširenim	1. domaće riječi imaju prednost pred stranima 2. nazivi latinskoga i grčkoga podrijetla imaju prednost pred nazivima preuzetima iz engleskoga, francuskoga, njemačkoga itd. 4. naziv mora biti usklađen s fonološkim, morfološkim, tvorbenim, sintaktičkim sustavom hrvatskoga standardnog jezika

U *Jeni* se bilježe svi sinonimni nazivi koji se nalaze u korpusu (računalnome i ručnome). Sinonimni su nazivi oni koji imaju istu definiciju. Pritom treba imati u vidu da u *Struni* nema polisemije te da ako isti izraz ima više značenja, on se obrađuje u više rječničkih članaka. U svakome se rječničkom članku navode sinonimi i istovrijednice na stranome jeziku. Neki nazivi tvore sinonimne nizove jer niz naziva ima isto značenje i pridruženu istu definiciju, npr. uz preporučeni naziv *slivenik* u *Jeni* se navode ovi potvrđeni sinonimi: *afrikata*, *polupregradnik*, *poluzatvorni suglasnik*, *prekidni tjesnačnik*, *sliveni suglasnik*. Na primjeru nekoliko sinonimnih naziva iz *Jene* pokazuje se temeljem kojega se načela donosi normativna preporuka, vidi tablicu 4.

Tablica 4. Primjer preporučenih i dopuštenih naziva u *Jeni*

preporučeni	dopušteni	terminološko načelo
a-sklonidba	a-deklinacija	domaći naziv ima prednost
administrativni stil	administrativni funkcionalni stil, administrativno-poslovni funkcionalni stil, administrativno-poslovni stil, uredsko-poslovni funkcionalni stil, uredsko-poslovni stil	kraći naziv ima prednost
antropološko jezikoslovlje	antropološka lingvistika	domaći naziv ima prednost
slivenik	afrikata, polupregradnik, poluzatvorni suglasnik, prekidni tjesnačnik, sliveni suglasnik	domaći naziv ima prednost, kraći naziv ima prednost, češći naziv ima prednost

U 4. tablici vidimo primjere normativne raspodjele sinonimnih jezikoslovnih naziva. Pri izboru između preporučenoga i dopuštenoga naziva često presudnu ulogu ima prvo terminološko načelo, prednost se daje domaćemu nazivu, ali i internacionalizam pripada hrvatskomu nazivlju, tj. ima status dopuštenoga naziva.¹⁴ Kraći nazivi imaju prednost pred dužima, pogotovo ako je u dužemu nazivu riječ o pleonazmu. Stoga vidimo da načelo kraćine ima i element deskriptivnosti (dužina riječi), ali i element normativnosti (preporuka o izbjegavanju pleonazama u standardnome jeziku). U izboru između dvaju jednorječnih domaćih naziva prednost se daje nazivu koji se češće upotrebljava.

Nedopušteni su nazivi najčešće oni koji nisu usklađeni s jezičnim i pravopisnim pravilima hrvatskoga standardnog jezika (tj. koji odstupaju od 4. terminološkoga načela) (vidi tablicu 5).

Tablica 5. Primjer preporučenih i nepreporučenih naziva u *Jeni*

preporučeni	nepreporučeni	razina na kojoj se krši 4. pravilo
analiza diskursa	diskurzivna analiza	tvorbena razina
predikatna dopuna	predikativna dopuna	tvorbena razina
točka sa zarezom	točka-zarez	tvorbena razina
uzajamnopovratni glagol	uzajamno povratni glagol	pravopisna razina

3.3.2. Polje *Napomene*

Napomene u *Jeni* imaju višestruku funkciju. Neke funkcije povezuju se s deskriptivnim, a neke s preskriptivnim pristupom.¹⁵ Funkcije napomena razvrstane prema tome temelje li se na deskriptivnome ili preskriptivnome pristupu prikazane su u 6. tablici.

Tablica 6. Višestruka funkcija napomena u *Jeni*

deskriptivni pristup	preskriptivni pristup
daje se dodatno objašnjenje	uporabna napomena
navode se primjeri	jezični savjet
navodi se tko je naziv uveo i tko ga upotrebljava	
objašnjava se razlika u značenju naziva u različitim granama jezikoslovlja	

¹⁴ Više o donošenju normativne preporuke u nazivlju vidi u Hudeček i Mihaljević (2019).

¹⁵ Više o ulogama polja *Napomene* u *Jeni* vidi u Mihaljević, Hudeček i Jozić 2020: 21–25. i Hudeček i Mihaljević (u tisku)

Primjer *napomene* u kojoj se daje dodatno objašnjenje prikazan je na slici 4.

ajmarski jezik	
status naziva: naziv obrađivač: Kristina Štrikaj Despot faza obradbe: zaključano autorski: ne	
definicija: jezik iz porodice ajmarskih jezika kojim govori narod Aymara u Južnoj Americi na području Perua, Bolivije i sjevernoga Čilea, a poznat je po neobičajenoj, statičnoj konceptualizaciji vremena u kojoj se prošlost konceptualizira ispred ega, a budućnost iza ega	
radna definicija: jezik iz porodice ajmarskih jezika kojim govori narod Aymara u Južnoj Americi na području Perua, Bolivije i sjevernoga Čilea, a poznat je po neobičajenoj, statičnoj konceptualizaciji vremena u kojoj se prošlost konceptualizira ispred ega, a budućnost iza ega	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: kognitivna lingvistika	
nepreporučeni naziv: Ajmara	istovrijednica - engleski: Aymara istovrijednica - njemački: Aymara istovrijednica - francuski: aymara istovrijednica - ruski: аймара, аймарский язык istovrijednica - švedski: aymara; aymaraspråk
	jezična odrednica: višerječni naziv
napomena: U radu Rafaela E. Núñeza i Eve Sweetser prvi je put pokazano da ajmarski jezik ima statičan model vremena utemeljen na konceptualnoj metafori BUDUĆNOST JE IZA EGA I PROŠLOST JE ISPRED EGA. Ta je neobičajna i kulturno specifična konceptualizacija potkrijepljena nizom jezičnih i nejezičnih podataka. Do ovoga istraživanja metaforička konceptualizacija vremena bila je usmjerena na proučavanje razlike između modela kretanja ega i modela kretanja vremena. Ovim je istraživanjem pokazano da je kontrast između dinamičnoga i statičnoga modela također iznimno važan. Dinamični modeli pokazali su se kvaziuniverzalnima jer je konceptualizacija BUDUĆNOST JE ISPRED EGA, PROŠLOST JE IZA EGA raširena u većini kultura. Statičan model kakav nalazimo u ajmarskome jeziku aktualizirao je niz pitanja u vezi s utjelovljenom kognicijom, prije svega pitanje univerzalnosti čak i onih kognitivnih uzoraka koji su iznimno rašireni i čija je utjelovljena motivacija veoma jasna.	

Slika 4. Natuknica *ajmarski jezik* u *Jeni*

Primjer je *napomene* u kojoj se daje jezični savjet (preskriptivna napomena) prikazan na slici 5.

anglizam	
status naziva: naziv obrađivač: Milica Mihaljević faza obradbe: zaključano autorski: ne	
definicija: riječ ili koji drugi element engleskoga podrijetla posuđen u koji drugi jezik i prilagođen njegovu jezičnomu sustavu	
radna definicija: riječ ili koji drugi element engleskoga podrijetla posuđen u koji drugi jezik i prilagođen njegovu jezičnomu sustavu	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: leksikologija	
nepreporučeni naziv: anglicizam	istovrijednica - engleski: anglicism istovrijednica - njemački: Anglismus istovrijednica - francuski: anglicisme istovrijednica - ruski: англицизм istovrijednica - švedski: anglicism
	jezična odrednica: imenica
	broj: jednina
	rod: muški
	poveznica: bolje.hr
napomena: U jezikoslovnoj literaturi još se uvijek katkad pojavljuje naziv <i>anglicizam</i> . Razlog za uporabu naziva <i>anglicizam</i> je to što on odgovara nazivima u ostalim svjetskim jezicima (engleskome, francuskome, njemačkome, talijanskom itd.). U hrvatskome standardnom jeziku treba dati prednost nazivu <i>anglizam</i> iz ovih razloga: 1. Njegovim prihvaćanjem dobiva se središnji terminološki sustav: <i>anglist</i> , a ne * <i>anglicist</i> , <i>anglistika</i> , a ne * <i>anglicistika</i> itd. Ni oni koji upotrebljavaju naziv <i>anglicizam</i> ne upotrebljavaju ostale članove njegove tvorbene porodice. 2. Naziv <i>anglizam</i> usklađen je s većinom ostalih naziva koji označuju jezičnu jedinicu preuzetu iz jednoga jezika u drugi (<i>germanizam</i> , <i>talijanizam</i> , <i>latinizam</i> , <i>hispanizam</i> itd.). Više vidi u Mihaljević, Milica. 1994. Anglizam ili anglicizam? <i>Jezik</i> 41/4. 114–116. Preteran unos jezično prilagođenih anglizama u hrvatski jezik velik je problem za jezičnu kulturu. Na stranici <i>Bolje je hrvatski</i> (bolje.hr) daju se prijedlozi zamjena za neprihvatljive angлизme u hrvatskome standardnom jeziku, npr. <i>printer</i> > <i>pišač</i> , <i>puzle/puzzle</i> > <i>slagalica</i> , <i>softver/software</i> > <i>programska podrška</i> .	

Slika 5. Natuknica *anglizam* u *Jeni*

3.3.3. Polje *vrela*

Struna je dokumentirana baza (deskriptivni pristup) jer u njoj postoji mogućnost da se navede vrelo naziva, vrelo definicije i vrelo konteksta. Vrelo definicije navedeno je primjerice u natuknici *antropoleksem* (vidi sliku 6).

antropoleksem	
status naziva: naziv obrađivač: Antica Čičaš Šimpraga faza obradbe: zaključano autorski: ne	
definicija: riječ, osnova ili korijen koja se upotrebljava u tvorbi antroponima	
radna definicija: riječ, osnova ili korijen, koja se upotrebljava u tvorbi antroponima	
vrelo definicije: Osnoven sistem i terminologija na slovenskati onomastika (1983.)	
stranica: 234	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: onomastika	
<hr/>	
istovrijednica - engleski: anthropolexeme	
istovrijednica - njemački: Anthropolexem	
istovrijednica - francuski: anthropolexème	
istovrijednica - ruski: антрополоксама	
istovrijednica - švedski: antropolexem	
<hr/>	
jezična odrednica: Imerica	
broj: jednina	
rod: muški	
<hr/>	
napomena: Primjerice, u antroponimu <i>Grlica</i> antropoleksem je <i>grlica</i> . U ruskome se onomastičkom nazivoslovlju antropoleksem definira kao "Слово, как структурный элемент языка, выполняющее роль антропонима (см.) При дву- или многосоставном имени, каждое из слов, составляющих модель этого имени." (Podoljskaja 1978: 34).	

Slika 6. Naziv *antropoleksem* u *Jeni*

Katkad se uz vrelo definicije navodi i vrelo naziva, npr. u natuknici *antroponimijski sufiks* (vidi sliku 7).

antroponimijski sufiks	
status naziva: naziv obrađivač: Antica Čičaš Šimpraga faza obradbe: zaključano autorski: ne	
vrelo naziva: Podol'skaja (1978.)	
stranica: 36	
definicija: sufiks u sastavu antroponima koji upućuje na pripadnost određenoga imena antroponimiji, koji je specifičan za antroponimiju, koji karakterizira riječ kao antroponim	
radna definicija: sufiks u sastavu antroponima koji upućuje na pripadnost određenoga imena antroponimiji, koji je specifičan za antroponimiju, koji karakterizira riječ kao antroponim	
vrelo definicije: Podol'skaja (1978.)	
stranica: 36	
projekt: jezikoslovlje	
potpodručje: onomastika	
<hr/>	
istovrijednica - engleski: anthroponymic suffix	
istovrijednica - njemački: anthroponymisches Suffix	
istovrijednica - francuski: suffixe anthroponymique	
istovrijednica - ruski: антропонимический суффикс	
istovrijednica - švedski: personnamnsuffix; antroponymiskt suffix	
<hr/>	
jezična odrednica: višerječni naziv	
<hr/>	
napomena: Primjerice, sufiksi <i>-iči</i> i <i>-ović</i> u hrvatskome jeziku kazuju da ime pripada prezimenskoj antroponimijskoj kategoriji.	

Slika 7. Naziv *antroponimijski sufiks* u *Jeni*

Katkad se uz naziv navodi i kontekst uporabe. U tome je slučaju nužno navesti i točan podatak o vrelo konteksta, npr. u natuknici *aktant* (vidi sliku 8).

aktant	
status naziva: naziv obrađivač: Ivana Brač faza obradbe: zaključano autorski: ne	
definicija: bića ili stvari koji sudjeluju u procesu	
radna definicija: bića ili stvari koji sudjeluju u procesu	
vrelo definicije: Franić (2006.)	
stranica: 85	
projekt: Jezikoslovlje	
potpodručje: teorija valentnosti	
podređeni pojam: drugi aktant; prvi aktant; treći aktant	
	istovrijednica - engleski: actant
	istovrijednica - njemački: Aktant
	istovrijednica - francuski: actant
	istovrijednica - ruski: актант
	istovrijednica - švedski: aktant
	jezična odrednica: imenica
	broj: jednina
	rod: muški

kontekst: Broj je aktanata ograničen i ovisi o vrsti glagola dok je broj cirkumstanata neograničen i oni se mogu glagolima slobodno dodavati i od njih oduzimati bez utjecaja na sintaktičku završenost (gramatičnost) rečenice.

vrelo konteksta: Samardžija (1993.)

Slika 8. Naziv *aktant* u *Jeni*

Na temelju provedene analize možemo pokazati koji su deskriptivni, a koji preskriptivni elementi u bazi *Struna* (vidi tablicu 7).

Tablica 7. Deskriptivni i preskriptivni elementi u bazi *Struna*

deskriptivni elementi u bazi <i>Struna</i>	preskriptivni elementi u bazi <i>Struna</i>
vrelo definicije	
vrelo konteksta	dopušteni naziv
kontekst	naziv (podrazumijeva se da je riječ o preporučenome nazivu, samo jedan naziv može biti preporučeni)
vrelo naziva	ostali nazivi

4. Zaključak

Deskriptivni i preskriptivni (normativni) pristup u nazivlju nisu suprotstavljeni jer nema preskripcije bez iscrpne deskriptivne analize koja se u prvome redu temelji na korpusu radova iz određene struke. Stoga je preduvjet za izradu normativne terminološke baze i izgradnja terminološkoga korpusa određene struke. Metodologija je rada na *Jeni* deskriptivna i preskriptivna. Budući da je u terminološkoj bazi nemoguće davati iscrpna objašnjenja za svaki normativni izbor, uz terminološku bazu *Jena*

(dio *Strune*) izrađena je i terminološka monografija o jezikoslovnome nazivlju (Miha-
ljević, Hudeček, Jozić 2020), u kojoj je iscrpno analizirano nazivlje pojedine jeziko-
slovne poddiscipline i s deskriptivnoga i s preskriptivnoga stajališta. Metodologija
rada na *Jeni* baca novo svjetlo na odnos preskriptivnoga i deskriptivnoga u nazivlju
jer se s jedne strane *Jena* prvi put temelji i na računalnome korpusu hrvatskih znan-
stvenih i stručnih tekstova koji je pretraživ u *Sketch Engineu*, a s druge strane u
skladu s načelima rada u bazi *Struna* odabire samo jedan preporučeni naziv, a ostale
istoznačne nazive razvrstava na dopuštene, predložene, nedopuštene, zastarjele i žar-
gonske.

LITERATURA

- Birtić**, Matea i dr. (2012). *Školski rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslov-
lje i Školska knjiga. (mrežno izdanje: rječnik.hr)
- Bolje je hrvatski! bolje.hr (2. XI. 2021)
- Bratanić**, Maja, **Brač**, Ivana, **Pričard**, Boris (2015). *Od Šuleka do Schengena: terminološki, terminografski
i prijevodni aspekti jezika struke*. Rijeka i Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pomor-
ski fakultet u Rijeci.
- Horvat**, Marijana (2020). »Istraživanje povijesti hrvatskoga jezika u digitalno doba«. *Rasprave: Časopis
Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 46(2), 635–643.
- Horvat**, Marijana (2020a). »Povijesnojezično nazivlje i zastarjelice«. U: *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje*,
310–326. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Horvat**, Marijana, **Mihaljević**, Milica (2020). »Kako se nekad govorilo o jeziku«. *Hrvatski jezik*, 7(4),
29–35.
- Hrvatska jezična riznica. <http://riznica.ihjj.hr/index.hr.html> (2. II. 2021)
- Hrvatski mrežni korpus – hrWaC. Natural Language Processing group. [http://nlp.ffzg.hr/resources/cor-
pora/hrwac](http://nlp.ffzg.hr/resources/cor-
pora/hrwac) (2. II. 2021)
- Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena. <http://jena.jezik.hr/> (2. XI. 2021)
- Hrvatsko strukovno nazivlje – Struna. <http://struna.ihjj.hr/> (2. XI. 2021)
- Hudeček**, Lana, **Mihaljević**, Milica, **Vidović**, Domagoj (2006). »Sinonimni parovi i nizovi u temeljno-
me jezikoslovnome nazivlju«. *Filologija*, 46–47, 101–122.
- Hudeček**, Lana, **Mihaljević**, Milica (2012). *Hrvatski terminološki priručnik*. Zagreb: Institut za hrvat-
ski jezik i jezikoslovlje.
- Hudeček**, Lana, **Mihaljević**, Milica (2015). »Relations between Description and Prescription in Croa-
tian Language Manuals«. U: *Obdobja 34 Slovnica in slovar – aktualni jezikovni opis*, 1. del,
299–309. Ljubljana. Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Hudeček**, Lana, **Mihaljević**, Milica (2019). »Kako normativnu preporuku donosi terminolog, a kako
standardolog«. U: Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Hrvatskoga društva za
primijenjenu lingvistiku održanoga od 3. do 5. svibnja 2018. *Jezič i um*. Zagreb. Srednja Europa.
- Hudeček**, Lana, **Mihaljević**, Milica (2020). »Holonimija i meronimija u *Jeni*«. U: *Svijet od riječi. Termi-
nološki i leksikografski ogleđi*, 199–216. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Jozić**, Željko i dr. (2013). *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik. (mrežno izdanje: pravopis.hr)
- Kapović**, Mate (2010). *Čiji je jezik*. Zagreb: Algoritam.

- Kilgarriff**, Adam i dr. (2004). »The Sketch Engine«. U: *Proceedings of the 11th EURALEX International Congress*, 105–116. Lorient. Université de Bretagne-Sud.
- Kilgarriff**, Adam i dr. (2014). »The Sketch Engine: ten years on«. *Lexicography*, 1(1), 7–36.
- Marković**, Mario, **Mihaljević**, Josip (2020). »Korpus Jene – Jednojezični terminološki korpus«. U: *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje*, 110–123. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Marković**, Mario, **Mihaljević**, Josip, **Mihaljević**, Milica (2020). »Kako pronaći jezikoslovni naziv«. *Hrvatski jezik* 7(1), 18–22.
- Matijević**, Maja (2020). »Prvi susret s terminologijom«. U: *Svijet od riječi. Terminološki i leksikografski ogleđi*, 217–227. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Mihaljević**, Marta, **Mihaljević**, Milica, **Stančić**, Hrvoje (2015). *Arhivistički rječnik*. Zagreb: FF press.
- Mihaljević**, Milica (1998). *Terminološki priručnik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Mihaljević**, Milica (2017). »Terminologija kao deskriptivna ili preskriptivna znanost – stanje u Hrvatskoj«. U: *Словенска терминологија данас [Slovenska terminologija danas]*, 383–403. Beograd: Српска академија наука и уметности [Srpska akademija nauka i umetnosti].
- Mihaljević**, Milica, **Hudeček**, Lana, **Jozić**, Željko (ur.) (2020). *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Nahod**, Bruno (2020). »Terminološka baza *Struna*«. U: *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje*. 1–7, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Popović**, Stanko, **Tonejc**, Antun, **Mihaljević**, Milica (2014). *Rječnik kristalografije, fizike kondenzirane tvari i fizike materijala*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Sketch Engine User Guide*. <https://www.sketchengine.eu/guide/> (20. I. 2020)
- Starčević**, Anđel (2016). »Govorimo hrvatski ili <hrvatski: standardni dijalekt i jezične ideologije u institucionalnom diskursu«. *Suvremena lingvistika* 81, 67–103.
- Starčević**, Anđel, **Kapović**, Mate, **Sarić**, Daliborka (2019). *Jeziiku je svejedno*. Zagreb: Sandorf.

CROATIAN LINGUISTIC TERMINOLOGY BETWEEN DESCRIPTION AND
PRESCRIPTION
(EXAMPLE OF A PROJECT *HRVATSKO JEZIKOSLOVNO NAZIVLJE – JENA*)

Milica Mihaljević

Institute of Croatian Language and Linguistics, Zagreb
mmihalj@ihjj.hr

ABSTRACT: The project *Croatian Linguistic Terminology – Jena* began on 24th May 2019 and it lasted until 23rd December 2020. It was financed by Croatian Science Foundation. After that the project became an ongoing project of the Institute of Croatian Language and Linguistics. The project was launched because of the need to systematise Croatian linguistic terminology and is conducted within the *Struna* program. The main goal of the project is to insert at least 1500 linguistic terms with synonyms, antonyms, hyponyms, definitions, and equivalents in English, German, French, Russian, and Swedish. This database will be the basis for future work on linguistic terminology and new terms will be permanently added. Within the project, a corpus of linguistic texts has been compiled. The first hypothesis of this paper is that scientific and professional terminology is the most important element of professional metalanguage. The second hypothesis is that by comparing the word list of general corpora (*hrWaC*) and the corpus of a subject field (the *Jena* corpus) potential terms can be extracted which can be used as a control word list for the terminological database. The third hypothesis is that the normative terminological database *Struna* is descriptive as well as prescriptive.

Keywords: linguistic terminology; linguistic corpus; linguistic metalanguage; descriptive approach; prescriptive approach

Članci su dostupni pod licencijom Creative Commons: Imenovanje-Nekomercijalno
(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Sadržaj smijete umnožavati, distribuirati, priopćavati
javnosti i preradivati ga, uz obvezno navođenje autorstva, te ga koristiti samo u nekomercijalne svrhe.